

ԵՍԱՅԻԻ ՀԱՐՑՈՒՄԸ

Շարունակե՛նք Աստուածաշունչին մէջ կարգաւ մեր կեցեային արդի պատմութեան ուրիշ մէկ էջը:

Այսօր առջեւ է նստիլի ԼԹ. գլուխը, ուր կը պատմուի թողաւորին եւ մարգարէին տեսակցութիւնը:

Բարեկացեաց Մերովդակ թագաւորը, լուծ ըլլալով Եգիպտոսի ծանր հիւանդութենէ մը ապաքինուած, խնդակցութեան համար իր կողմէ Երուսաղէմ զրկեր էր պատգամաւորութիւն մը, որ Հրէից արքային կը բերէր Արեւելքի հզօր ինքնակալին ողջոյնն ու մաղթանքները:

Այս այցելութիւնը իր քաղաքավարական ձևին տակ իրապէս քաղաքական նըպատակ մը կը ծածկէր:

Բարեկոն, Նինուէի գէմ իր ապագայ ծրագիրներուն առթիւ, Յուդայի կառավարութեան ղինակցութեանը տեսչացած էր. զաղափարը ժպտեր էր Եգիպտոսի, որ այս պատճառաւ մտերմական յարաբերութեան մէջ էր արդէն Մերովդակի հետ. ուստի եւ պատգամաւորները խանդավառութեամբ կ'ընդունուին Հրէից արքունիքին մէջ:

Հանգէսներ կը սարքուին անոնց ի պատիւ. Եգիպտոս իր թագաւորութեան ամբողջ զօրութիւնը կը ցուցադրէ անոնց. իր տնտեսական եւ ղինուորական վիճակը, իր գանձարաններն ու ղինարանները. ամէն ինչ վերջապէս, որ կրնար օտարին աչքին արժէքաւոր ներկայացնել այնքան հեռուներէն ըզձացուած եւ փնտռուած իր բաւեականութիւնը:

Ու հիւրերը կը մեկնին խորհրդապահ լուծութեան մը մէջ, մեծ սիրտ մը կրող այս փոքրիկ ժողովրդին ունեցածն աւելի բովանդակ չունեցածը մանաւանդ տեսնելէ վերջ, անոր անվերապահ միամտութեանը շնորհիւ:

Նստիլ, որ Նինուէի քաղաքականութեան համակրողներու հոսանքին կը պատկանէր իբրեւ մտաւորական եւ ազգային գործիչ, կը վրդովի եղելութեան առջեւ, ու այն համարձակութեամբ, որով օր մը Նաթան մինչեւ Դաւթի զահուն ոտքը տարած

էր հանրային խղճմտանքին բողոքը, տնեղիւզ ներս կը մտնէ պալատէն, թագաւորին լսելի ընելու համար իր ժողովուրդին տրտունջն ու սասար:

— Ի՞նչպէս արտօնեցիր դուն զքեզ, ո՛վ թագաւոր, տանելու այնքան անհեռատես այդ քայլը, որ օր մը ամէնէն ծանր ազէտքը պիտի պայթեցնէ հայրենիքիդ դիմուն: Պէտք չկայ մեկնարանութեանց, ըմբռնելու համար ծանրութիւնը հարուածին՝ զոր Նստիլի հետտորութեան կրակը տուած էր բարեմոյն Եգիպտոսի սրտին:

Չգաց անիկայ իր սխալը, երբ սակայն շատ ուշ էր արդէն: Այդ սխալը կատարուած էր երեք ուղղութեան վրայ.

Անտեսելով մերձաւորին փորձուած ոյժը, Յոյս ղնելով հեռաւորին ենթադրական զօրութեան վրայ,

Կամաւոր ինքնախաբէութեան մատնելով ազգին զգացումը՝ իր ներքին եւ րնիկ արժանիքներուն վերաբերմամբ:

Բարեկոն չկրցաւ յաջողիլ Նինուէի գէմ փորձած իր անկախութեան շարժումին մէջ. հետեւանքը եղաւ իր ազիտաւոր կործանումը: Անոր հետաւորականաց երկաթէ լուծին ներքեւ: Անոր բախտակից եղան հետզհետէ բոլոր իրեն համախոհ ժողովուրդները, որոնց մէջ նաեւ Յուդայիները:— Հազիւ դար մը անցած էր Նստիլի եւ Եգիպտոսի տեսակցութեան վրայ, Նաբուգոդոնոսոր նըւաճեց Հրէաստանը. ու, ինչպէս նախատեսած էր մարգարէն, Մերովդակի պատուիրակներու ցուցուած բոլոր զեղեցիկութիւններն ու զօրութիւնները, հարստութիւն եւ ժողովուրդ, զերի տարուեցան Բարեկոն:

* * *

Բախտէն զարնուած ժողովուրդներուն ամէնէն մեծ փորձութիւններէն մին եղած է գրեթէ միշտ՝ իրենց չըջապատը ճանչնալու եւ նոյն իսկ տեսնելու անկարողութիւնը: Անոնք իսկուպէս կարճատեսութիւն կը համարին ստէպ ինչ որ չըջահայեցողութիւն միայն պէտք էր նկատուեր իրապէս. ու անծայր հեռատեսութեան մը մարմաջը կը մոլորեցնէ յաճախ անոնց աչքը, անորոջ հաւանականութեանց հեռապատկերին մէջ ցրուելով իրենց միտքն ու դատումը:

Եղած են պարագաներ, ուր այդ թե-

բուժիչներ կուրցուցած է հասարակութեան միայն սրտէ մէկ դասակարգին տեսութիւնը. երբեմն միայն ամբողջը, մերթիւղի բանակը, կամ մի միայն ընտրանին եւ առաջնորդող իշխանութիւնը, եւ երբեմն մին կամ միւսն ի միասին ենթարկելով այդ կամակոր գայթակման. բայց եղած են երբեմն պարագաներ, ուր — ամէնէն գծախառն մը որ կրնայ երբեք հնչել ազգի մը ճակատագրին վրայ — վերուստ ի վայր հրդեհող բռնկումի մը թափովը՝ սխալը վարակած է ազգն ամբողջը:

Մեծ պետութիւններու կողքին երբեմն գոյութիւն ունեցող փոքր ժողովուրդներ, որոնք ստուերի անցք մը միայն ունեցած են պատմութեան թատերարեմին վրայ, առհասարակ զոհ են եղած այդ բարոյական տկարութեան:

Ինչպէս անհատներուն նոյնպէս համայնքներուն համար ո՛րքան անհրաժեշտ առաքելութիւն մըն է ինքնաճանաչութիւնը, նոյնքան կարեւոր պարտականութիւն մըն է նաեւ ճանաչումը այն բոլոր տարրերուն եւ պայմաններուն, որոնք չըջապատի բարոյական եւ ընկերային միջավայրը կը յօրինեն. որովհետեւ անկարելի է երեւակայել բացարձակապէս ինքնակաց՝ իր ճակատագրին այլամերժօրէն տէր եւ իր կենցաղական պայմաններուն մէջ բոլորովին անկախ ժողովուրդ մը:

Ամէնքը իրարու համար եւ իրարմով սկզբունքը, որ բնութեան եւ բնական կեանքին մէջ ամէնէն լայնօրէն զործադրուած օրէնքն է, օրէնքն է նաեւ ժողովուրդներուն, եւ անոնցը մանաւանդ, որոնք բխտի եւ շահու աղբնութիւններով հասարակորդուած գոյութիւն մը ունին: Իրենց անձին օգուտը նոյն իսկ կը պահանջէ ուրեմն որ ազգերը ճանչնան ու քաջ ճանչնան զանոնք որոնց հետ կամ մօտ ապրիլ են ճակատագրուած:

Դժբախտաբար, ինչպէս անհատները, նոյնպէս ազգերը, ո՛րքան քիչ արամողիլ են տեսնելու իրենց թերութիւնները, նոյնքան աւելի հակամէտ են շտեմնելու իրենց մերձաւորին առաւելութիւնները:

Նախապաշարում մըն է այս, որչափ մարդկային այնչափ իրական, որ կը խռկէ մեծ երազներէ զգլխած փոքրիկ ժողովուրդներուն սիրտը մանաւանդ: Անգամ մը որ

այս մօտէ զգացումը կը պղտորէ տեսողութիւնը, ա՛յլ կեանքը կ'սկսի ընթանալ բոլորովին բռնապրօսուած ուղութեան մը վրայէն:

Ու, մշուշին մէջէն տեսնուած, երէկի կամ անցեալ դարու հսկան, որուն ստուերն իսկ ստրատի կը ցանէր իր չորս դին, ահա՛ քամահուած գանձ մըն է արդէն, ծաղրու ծիծաղի միայն արժանի: Տեսութեան տնկիւնը այնքան թուրուած է այլ եւս որ ոչ մէկ մտապատկեր կը համապատասխանէ իրականութեան: Ամէն ինչ կը վերածուի անհիշեթ համեմատութեանց: Ամէնէն մեղմ շրջիւնը, որ անկէ կուգայ, փուլումի ճարձատիւն կը մեկնուի. երկչոտութիւն կը կարծուի անոր վերապահ լուծութիւնը: Ու ինչ որ խօսքն ու գրիչը կը թուին թերի թողած ըլլալ այս մասին, երբ կուգայ շուտով յրացնել, ծափի ու ցնծումի դուրին ոգեւորութեան մէջ խեղդելով ոչնչացնելով ողջմտութեան յետին նշոյնն անգամ:

Հմտութեամբ եւ փորձառութեամբ հաւատարմութիւն միտքերի ի գուր հասանքն ի վեր կը նուեն հասարակաց կարծիքի փոթորկած ալիքներուն վրայ, ջտնալով մատնացոյց ընել վտանգը որ կ'սպասէ իրենց մօտը:—Հանրային զգացման առջեւ երկչոտներ կամ դաւաճաններ են անոնք, որոնք կամ անձնական նկատումներէ տորուած պէտք է լինին եւ կամ թշնամիին թակարդին մէջ ինկած են անգամ մը ընդմիջտ:

Ու վտանգը, իր բոլոր աղետալի հետեւանքներովը քանդումի եւ նախնիքի ճամբէն յանկարծ խուժող վտանգն է միայն որ պիտի կրնայ հասկցնել յետոյ թէ ո՛րքան մեծ իմաստութիւն կար արհամարհուած այդ քանի մը մտքոց խորհուրդներուն եւ խօսքերուն մէջ:—Այո՛, թէն է ի գին անվերադառնալի կորուստներու, բայց ամէնքը կը համոզուին որ մը վերջապէս թէ ինչ ահաւոր ոյժ եւ երբեմն խելք, ինչ արեւնուշտ կատաղութիւն եւ երբեմն ամուր հայրենաւ սիրութիւն, ինչ խորատես նենգամտութիւն եւ ստէպ քաղաքագիտական նրբադատութիւն, ամբոխավար յիմարութեանց հետ խառնուած ինչ մտացի կորով կայ եղեր անդունուած ու անտեսուած այն զանգուածին մէջ, որ իրենց մօտը իրենց մէջն ու վրան էր բազմեր քանի մը դարերէ ի վեր:

Ամէնքը կը համոզուին որ մը ատոր,

երբ «ամենայն ինչ կատարեալ» է արդէն, ու երբ տակաւին ամէնուն նշաշուածքը պաշտօն է հեռաւոր յոյսերու հորիզոնին վրայ:

* * *

Հեռաւորը . . . փորձութեան ինչ ահաւոր հրապոյրներ ունի անիկա մակերեսային դատողութիւններուն համար մանաւանդ: Անոր անունը համբաւն իսկ է արդէն: Ամէն ինչ որ կ'ըսուի կամ կ'ըսուի իր մասին, գերազանցութեանց շարք մըն է լոկ, առասպելին թեւերովը տարածայնութեամբ ու տարփողութեամբ ամէն ինչով: Ու եթէ երբեմն կ'ակնարկուին թերութիւններու, անոնք կը յիշուին կարծես պարզապէս՝ հերքուելու կամ առ առաւելն բացատրուելու համար խեղճին:

Անոնք որ չեն կրնար, աւելի ճիշդ՝ չեն ուզեր տեսնել մոտաւորը, ինքզինքնին կը բռնադատեն հեռուն ուղղելու իրենց նայութեամբը. վասնզի պէտք է վերջապէս տեսնել աշխարհը. ու իր շրջապատէն փրթած ու հեռաւորին ճամբուն վրայ տարադնած նայութեամբը, երբ անկարող լինի ինչ մը տեսնելու, կը տեսնէ այլ եւս ինչ որ կայ իր ետին խորհող ուղեղին մէջ, իբրեւ ենթակայական տեսիլ կամ մտապատկեր: Ասոնք է որ կ'արտաքնանան հիմակ իր չմտած տեսողութեան առջև: Ան ինքզինքը միայն կը տեսնէ ու կը լսէ այնուհետև: Իր յոյսն է որ կը պատկերանայ ամէն նոր երեւոյթի մէջ. իր իղձը կը թուի երգել ամէն ձայն որ հեռուներէն կը հնչէ:

Ու եթէ ազգ մը, քաղաքական արկածներով և ներքին պառակտումներով բղբատուած ժողովուրդ մըն է որ կ'ենթարկուի հոգեբանական այդ գրութեան, աւելի զբոսաւորին և ծանր է ազէտքը որ կը ծնի անկէ. վասնզի աւելի լայն շրջանակի մը մէջ է որ կ'իրականանայ սխալը, խորագոյն և բարդ հետեւանքներով:

Հանրային զգացումը ամէն օր պատրանքէ պատրանք կը գահաւթի աշխատեն: Միամիտ՝ այն հնարքներուն հանդէպ, զորս զիւանդադատութիւնը կը սարքէ մերթ մամուլին էջերէն և մերթ ամպիոններու բարձունքէն, երկու պարագային ալ, կամ ամբոխավարութեան փոշիին և կամ սոփիստութեանց ամպրոպներուն մէջ անյայտացնելով մարդկային բարոյականին ամէնէն նուիրական սկզբունքները, ան կը մղուի ամէն գէպք կամ լուր մեկնել իրեն ի նպաստ բա-

ցատրութիւններով: Ու երբ, օր մը, անհամեմատ դառնութիւններէ և մահու չափ տողտողանքներէ ետքը, կը բռնայ իր աշխարհը իր կուրծքին վրայ ողջունելու համար իր գարաւոր յոյսին մարմնաւորումը, ոչինչ կը տեսնէ հոն իր համարյոյն տակ, ո՛չ իսկ ստուերի մը անցքը. ու կ'զգայ թէ ինչ չարատանջ երազէ մըն է որ կ'արթննայ:

* * *

Բարձր խելաներով մտասեւեռուած փոքրիկ բայց կենսունակ ժողովուրդներու գոյութեան մէջ պատահած այս աղիտալի սխալներուն և յուսախաբութեանց գլխաւոր պատճառն է ամէնէն աւելի այն անճիշդ ըմբռնումը, զոր անոնք անգամ մը ունեցած են իրենց բուն և սեփական արժէքներուն մասին, և զոր յետոյ կարելի չէ եղած երբեք ուղղել:

Տարուած՝ գեղեցիկ տպագայի մը յոյսերէն, զորս գեղեցկագոյն անցեալի մը պատմական գիտակցութիւնը ամէն օր աւելի կ'ողակոյէ և կը պայծառացնէ իրենց մէջ, անոնք հետզհետէ կը կորսնցնեն ներկային զգացումը և խկամտութիւնը այն պայմաններուն, որոնցմով միայն կրնայ հեռաւորաւոր ըլլալ իրենց տեսնացած տպագային իրականացումը:

Անոնք չեն կրնար ճշգրտօրէն կշռել իրենց կրօնական և բարոյական ոյժերը, չեն կրնար յստակօրէն ըմբռնել իրենց քաղաքական և բնկերային ձգտումներն ու ընդունակութիւնները, որովհետև այդ ամէնուն վրայ չկը նային ո՛չ թէ ներկայ և չօչափելի իրականութեան փաստերուն մէջէն, այլ պատմութեան, աւելի ճիշդ՝ գրականացած պատմութեան անկիւնէն:

Ստոյգ է. «պատմութիւնը կենքի լոյսն է». բայց այդ լոյսը կրնայ ծառայել ճշուշունի ո՛չ այնքան ճամբան՝ ուսկից կրնանք անցնել, այլ ա՛յն՝ ուսկից կրցած ենք անցնել: Առաջնորդել աւելի՛ կը հրահանգէ ան, կը հայթայթէ տուիքներ, որոնց նկատմամբ օգտակար կ'ըլլայ ա՛յն ատեն միայն, երբ կրնանք գտնել զանոնք ծնող պայմաններուն համեմատութիւնը այն պայմաններուն հետ, որոնք նոր տուեալներ նոր սկզբունքներ կը ծնին ամէն դարաշրջանի հետ:

Առանց այդ համեմատութեան ոգիին, լոկ պատմութեան ու մանաւանդ գրական-

չափազանց ցուցմունքներով կտրուած ճամբան չի կրնար տանիլ գէպի իրականութիւնը: Կ'ընդգծենք այդ երկու բառերը. վասնզի տղերքու պատմական գրականութեան կամ պատմագրութեան մէջ կան գործեր և երբեմն ամբողջ շրջաններ, ուր իրականութենէն աւելի երեւակայութիւնը և կեանքէն աւելի արուեստն է որ կը շինեն կը յօրինեն ամէն բան: Ու ասիկա կը պատահի, երբ որոշ և ձկտումնաւոր շարժառիթներ, մասնաւոր նպատակներէ զսպանակուած, կ'սկսին գործել ժողովուրդի մը կեանքին մէջ: Այն ատեն, փոխանակ իրերու և կեանքի պարզ ու ստոյգ լեզուին, հետադարձութիւնը և հայրենասիրութիւնը կը խօսին, ու պատմութիւնը կը գրառէ, ո՛չ թէ պատմական այլ պատմական համար միայն:

Կեանքը այսպիսի պատմութեան մը պատուհանէն դիտող ժողովուրդը կը նմանի իրերուն վրայ շարունակ ոսպնատակիով նայող այն մարդուն, որ այդ պատճառաւ ամէն բան արտակարգ մեծութեան չափի մը վրայ կը տեսնէ միշտ, և չի կրնար ունենալ ճշմարտութեան կշռուած գզացումը:

Իսկ երբ հետադարձութեան և հայրենաստեան ձկտումներուն վրայ կ'աւելնայ վէպին ոգևորութիւնը, երբ պատմութիւնը կը դրուի վիպագրար, այսինքն իբր վէպ, ժողովուրդին ամենամեծ մասին համար կ'այլայլի տեսողութեան ծիրը: Մարդիկ ա'լ չեն տեսներ ինչ որ իրենց մօտն է և իրական. ու կը ձկտին տեսնել միայն ինչ որ հեռու է իրենցմէ և երեւակայական: Եւ, ինչ որ յոռեկոյն ևս է, չեն կրնար ունենալ ճշմարտ գզացումը իրենց լինելութեան: Մեծամիտ հովեր կը լեցնեն իրենց դատումին առաջատաները. կը կարծեն լինիլ ինչ որ չեն երբեք, ու կը քննեն այսպէս ևս ցուցադրել ինքզինքնին ամէնուն:

Կը պարզեն, կը հրապարակեն, բովանդակ աշխարհի առջև ի տես կը գնեն իրենց բոլոր ունեցած ու մասնաւոր չունեցած առաւելութիւնները, ի գուրժնելով ինքզինքնին նշաւակ երբեմն ուսնց տատկութեան, շատերու նախանձին, և այլոց արհամարհանքին:

Աննշան համակրական ցոյց մը բաւական է որ յանկարծ ամէնէն օտար եկուորին առջև բանան ու տարածեն իրենց բոլոր յոյսերն ու վիշտերը, իղձերն ու նպատակ-

ները, միջոցներն ու պէտքերը: Յեղային խորհրդապահութիւնը, որ աշխարհի ինչ ինչ հանգամանքներուն առջև լրջութեան ամէնէն կարեւոր մէկ ձևն է, արժէք չունի բունաւ իրենց համար:

Ու Եսայիի մը նախանձախնդրութիւնը երբ իր ցնցող հարցումովը կուգայ գորդել հանրային խղճատոնքը, շատ ուշ է արդէն:

Յոստովանի՛նք. յեղաշրջական շարժումներու այս վերջին շրջանին, պատմական հըզոր ակզրունքներէ և իրատես համոզումներէ աւելի, վէպերէ ծնած երազատես հայրենասիրութեան վրայ կանգներ ենք մեր ազգային վիտակցութիւնը, Իմաստութիւնը չունեցանք ճանչնալու մեր շրջապատը, մեր զլխուն վրայ ու կողքին տպրող զօրութիւնները. ու հեռաւոր և երեւակայական քաղաքներուն հաւատալու անխոհմտութիւնը գիտենք թէ ո՛ւր տարաւ զմեզ:

Գանիբէ:

ԹՈՐԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ԱՅՆՔԵԱՐԻՄ ԳԻՒՂԻ ՀԱՅՈՑ

ՎԱՆՔԸ ՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ա.

1. Այնքեարիմը Ս. Գրոց մէջ:

Այնքեարիմը՝ երեսադէմէն, գէպի Արեւմուտք, վեցուկէս քիւրմթի հեռաւորութեամբ գիւղ մըն է, շրջապատուած լեռներով, այգիներով և ձիթաստաններով: Ան՝ Յեսուայ գրքին, ըստ Եօթանասնից թարգմանութեան, (ԺԵ. 60) Կաթի քաղաքն է. Կաթի կը նշանակէ այգի, և մին է Յուդայի տասնեւմէկ քաղաքներէն, որ կը յիշուին նոյն գրքին մէջ. Կաթի կը պակսի երբայեցեղէն բնագրին մէջ, ոմանք կը կարծեն թէ նոյն համարները բնագրէն ինկած են. իսկ Հերոնիմոս այդ գիւղին շատ մօտիկ ապրած ըլլալով հանդերձ, նոյն համարին պակսելուն մասին ենթադրական մեկնութիւններ կուտայ, որք ընդունելի չեն նկատուած: Երեմիայի (Ջ. 1) և Նէեմիի (Գ. 14) մէջ «կարիմը» կը յիշատակուի Բեթսաթիմ, որ կը նշանակէ Կաթի, իսկ